

VIA MEDICA

www.fr.viamedica.pl

Irena Zimmermann-Górska¹, Ewa Tuskiewicz-Misztal², Maria Majdan³

¹Katedra Reumatologii Wyższej Szkoły Edukacji i Terapii w Poznaniu, Uniwersytet Medyczny w Poznaniu

²Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³Katedra i Klinika Reumatologii i Układowych Chorób Tkanki Łącznej, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

Przeddyplomowe nauczanie reumatologii w Polsce*

Undergraduate training in rheumatology in Poland*

STRESZCZENIE

Celem kształcenia przeddyplomowego z reumatologii jest przygotowanie przyszłych lekarzy — szczególnie lekarzy rodzinnych — do umiejętności wczesnego rozpoznawania i leczenia chorób reumatycznych. Nauczanie to prowadzą w Polsce wszystkie uczelnie medyczne — łączna liczba godzin wynosi od 10 do 40. Wykładowcom uda-

je się uczyć „czystej” reumatologii, nie łącząc jej — jak to praktykuje się w wielu krajach — z innymi dziedzinami medycyny klinicznej (ortopedia, geriatrya). Obecnie stoi przed nimi duże wyzwanie — muszą przystosować system nauczania reumatologii do nowego programu studiów.

Forum Reumatol. 2016, tom 2, nr 1, 2–6

Słowa kluczowe: reumatologia; nauczanie przeddyplomowe

WSTĘP

*„Takie będą Rzeczypospolite,
jakie ich młodzieży chowanie”*

Karol Marcinkowski

Musimy zdawać sobie sprawę, że odpowiadamy za przygotowanie przyszłych lekarzy we wszystkich dziedzinach wiedzy klinicznej, w tym reumatologii. Okazuje się jednak, że zakres tej wiedzy i umiejętności u wielu lekarzy jest później zbyt mały. W pewnym stopniu jest to spowodowane wciąż utrzymującym się mitem, że „reumatyzm” to dolegliwości wieku podeszłego, na które nie mamy większego wpływu. Przyczyn niewystarczającej wiedzy lekarzy należy dopatrywać się jednak szczególnie w niewłaściwym kształceniu przeddyplomowym. Drugą przyczyną jest niedostrzeżenie reumatologii w programach niektórych specjalizacji. Pomimo starań Zarządu Głównego Polskiego

Towarzystwa Reumatologicznego, nie udało się włączyć obligatoryjnych zajęć w poradni reumatologicznej do programu specjalizacji z medycyny rodzinnej. Program specjalizacji z chorób wewnętrznych ujmuje reumatologię jako ostatni — ósmy punkt zatytułowany „Choroby układu ruchu” — w odróżnieniu od innych działów interny, w których wymieniono najważniejsze jednostki chorobowe.

Chory z dolegliwościami związanymi z chorobami reumatycznymi zgłasza się najpierw do lekarza rodzinnego. Takich chorych w poradniach lekarzy rodzinnych jest 20–30%. Pamiętajmy, że to nie muszą być dolegliwości związane z układem ruchu — wiele chorób należących do reumatologii — dotyczy innych układów i narządów. Przykładem może być toczeń rumieniowaty układowy, zespół antyfosfolipidowy i wiele innych jednostek. Lekarz rodzinny jako pierwszy stara się ustalić rozpoznanie i może chorego skierować do reumatologa.

Adres do korespondencji:

prof. dr hab. n. med. Irena
Zimmermann-Górska
Katedra Reumatologii Wyższej
Szkoły Edukacji i Terapii w Poznaniu,
Uniwersytet Medyczny
w Poznaniu
tel.: +48 668 233 770
e-mail: zimmermannhorska@
hotmail.com

*Tekst oparty na wykładzie wygłoszonym podczas V Krajowego Spotkania Reumatologicznego. Lublin, 17–19 września 2015 r.

*Acc. to the presentation given during the V Polish Rheumatological Meeting. Lublin, 17–19 September 2015.

Tabela 1. Nauczanie reumatologii na wydziałach lekarskich w Polsce

Miasto	Rok studiów	Liczba godzin dydaktycznych według trybu dotychczasowego/"nowego" (po skróceniu studiów)				Liczba osób w grupie ćwiczeniowej	
		Wykłady	Seminaria	Ćwiczenia	Łącznie		
Białystok	V	10/8	2/0	28/28	40/36	6	Program zajęć dla VI roku nie jest jeszcze ustalony
Bydgoszcz	VI	–	3	15	18	22–25	
Gdańsk	V	–	20	10	30	4	
Katowice	IV	6	10	34	50	20	
Kraków	IV/III, 2. semestr	6/4	2	14	22/20	5–6	
Lublin	V/III, 2. semestr	5/5	6/3	30/27	41/35	5	W Łodzi reorganizacja (nowa Klinika)
Łódź*	?	–	–	10	10	5–7	
Poznań	IV i V	4	–	20	34	6	
Szczecin	VI	–	12	23	35	4–5	
Warszawa	IV	4	16	10	30	20	
Wrocław	V	–	5	15	20	5–6	
Zabrze	9 godzin w ramach interny					Przeważnie około 6 osób	
	IV — 4						
	V — 5						
	VI — 2						
	IV+V — 1						

*Tabela nie obejmuje nauczania reumatologii wieku dziecięcego odbywającego się w ramach zajęć z pediatrii

Często jednak diagnostyka trwa bardzo długo. Sørensen i wsp. [1] tak precyzują potencjalne przyczyny opóźnienia w diagnostyce chorób reumatycznych:

- I. Niedostateczna edukacja społeczeństwa — ból i obrzęk stawów, „leczone” środkami „domowymi”, lekami przyjmowanymi na podstawie informacji w mediach itp., chory często zbyt późno zgłasza się do lekarza.
- II. Opóźnienie spowodowane przedłużającą się lub niewłaściwą diagnostyką lekarza rodzinnego.
- III. Opóźnienie związane ze zbyt długim oczekiwaniem na badanie przez reumatologa.

Wszystko to sprawia, że właściwe rozpoznanie choroby jest znacznie opóźnione, nieraz o wiele lat! Przykładem może być zeszywniające zapalenie stawów kręgosłupa [2]. Opóźnienie rozpoznania reumatoidalnego zapalenia stawów może spowodować utratę możliwości agresywnego leczenia w czasie „okna terapeutycznego”, które stwarza szansę na remisję.

Problem zbyt późnego rozpoznawania chorób reumatycznych dotyczy także dzieci. Adib i wsp. [3] na podstawie obserwacji dużej grupy chorych dzieci ocenili czas, który upłynął od wystąpienia pierwszych objawów choroby do pierwszej wizyty u reumatologa. Okazało się, że około 20% dzieci trafiło do specjalisty dopiero wówczas, gdy objawy trwały przez

okres ponad jednego roku. Opóźnienie było wyjątkowo znaczne u dzieci chorych na młodzieńcze idiopatyczne zapalenie stawów o początku wielostawowym i z obecnością czynnika reumatoidalnego w surowicy (opóźnienie 2,9–33,2 miesiące, średnio 6,2) i u dzieci chorych na łuszczycowe zapalenie stawów (opóźnienie 3,2–29,3 miesiące, średnio 8,6). Dziecko z przewlekłym zapaleniem stawów powinno znaleźć się pod opieką reumatologa dziecięcego przed upływem 4 tygodni trwania choroby!

SYSTEM NAUCZANIA REUMATOLOGII NA WYDZIAŁACH LEKARSKICH UCZELNI MEDYCZNYCH W POLSCE

Przeddyplomowe nauczanie reumatologii w Polsce było w ubiegłych latach wielokrotnie przedstawiane i dyskutowane [4–8]. Obecnie, z danych uzyskanych w ostatnim czasie od poszczególnych uczelni wynika, że w każdej z nich odbywają się zajęcia poświęcone reumatologii. W czterech — są one prowadzone w ramach V roku studiów, również w czterech podczas IV roku, w jednej znajdują się w programie IV i V roku, w dwóch — VI roku (tab. 1).

Wykłady odbywają się na 6 uczelniach, seminaria na 9. Ćwiczenia prowadzone są na 11 uczelniach, obejmują 10–30 godzin. Grupy odbywające ćwiczenia składają się z 4 do

Tabela 2. Nauczanie reumatologii na wydziałach lekarskich w Polsce

Miasto	Forma zaliczenia zajęć	Pytania z reumatologii w ramach egzaminu dyplomowego	Czy polecane są podręczniki?	Czy zajęcia z reumatologii są prowadzone dla studentów	
				Stomatologii	Fizjoterapii
Białystok	Pisemna i ustna	Tak	Tak	Wykłady w ramach interny	Tak
Bydgoszcz	Zaliczenie z oceną	Nie	Tak	Nie	Tak
Gdańsk	Test	Tak	Tak — „Interna Szczeklika”	Nie	Tak
Katowice	Pisemna	Tak	Tak	Nie ma stomatologii	Tak
Kraków	Na podst. obecności	Tak	Tak	Nie	Nie
Lublin	Ustna	Tak	Tak — „Interna Szczeklika”	Tak	Tak
Łódź*	?	–	–	–	–
Poznań	Test	Tak	Tak	Nie	Tak
Szczecin	Test	Tak	Tak	Tak	Tak
Warszawa	Test + odp. ustna	Tak	Tak	Nie	Nie
Wrocław	Test	Tak	Tak	Nie	Tak
Zabrze	Brak informacji				

*Tabela nie obejmuje nauczania reumatologii wieku dziecięcego odbywającego się w ramach zajęć z pediatrii

25 osób — najczęściej sześciu. Łącznie zajęcia z reumatologii podczas studiów lekarskich obejmują 10–41 godzin. Reumatologia znajduje się także w programie szkolenia studentów fizjoterapii na 8 uczelniach i stomatologii na 3 (tab. 2).

Zaliczenia zajęć dokonuje się na podstawie testu, odpowiedzi ustnych i pisemnych. Na większości uczelni pytania z reumatologii włączone są do egzaminu dyplomowego z interny. Z polecanych studentom podręczników wymieniono „Interna Szczeklika” (tab. 2).

PRZEDDYPLOMOWE NAUCZANIE REUMATOLOGII NA WYBRANYCH UCZELNIACH ZAGRANICZNYCH

W programie kilku wybranych uczelni europejskich zaskakuje łączenie nauki o chorobach reumatycznych z innymi działami medycyny klinicznej. I tak — na Uniwersytecie w Wilnie, studenci V roku wydziału lekarskiego zapoznają się z reumatologią połączoną z geriatrią (72 godziny) [9].

Zgodnie z informacją uzyskaną od prof. Gabrieli Riemekasten — członka Komisji ds. Nauczania Reumatologii w Niemczech, która zebrała dane z 36 uniwersytetów (!) studenci mają w tym kraju średnio 13 godzin wykładów i 9 godzin zajęć z reumatologii „przy łóżku chorego”. Studenci źle oceniają zajęcia praktyczne, gdyż pozwalają one na zapoznanie się tylko z kilkoma pacjentami [10]. Program przeddyplomowego nauczania reumatolo-

gii w Niemczech jest jednak niejednorodny. Na przykład na Uniwersytecie Humbolta prowadzi się nauczanie problemowe, podczas 3 semestru studiów — przez okres 4 tygodni omawiany jest „układ ruchu”: anatomia, fizjologia, patologia, diagnostyka i terapia chorób oraz wykład i seminarium z reumatologii wieku rozwojowego [11].

Uniwersytet w Dreźnie na IV roku studiów prowadzi wykłady o tematyce: „skóra-mięśnie-stawy” (14 godzin), na V roku reumatologia jest omawiana w ramach zajęć z interny [12].

W Heidelbergu kształcenie z zakresu reumatologii odbywa się łącznie z hematologią i onkologią (20–30 godzin) [13].

Studenci Uniwersytetu w Zurychu na II roku odbywają praktyczny „kurs” reumatologii **lub** ortopedii [14].

W wielkiej Brytanii reumatologia jest także traktowana łącznie z ortopedią. Przykładem tej sytuacji są na przykład „czerwone flagi” w reumatologii wymieniane jako ważny punkt szkolenia przez prof. Woolfa — jednego z czołowych brytyjskich reumatologów [15]. Zalicza się do nich: otwarte złamania, złamania z uszkodzeniem nerwów lub naczyń, zespół ogona końskiego, zakażenie stawu, zakażenie tkanek miękkich, zakażenie kości i zapalenie tętnic skroniowych. Nie wspomniano o takich sytuacjach, jak na przykład katastrofalny zespół antyfosfolipidowy, przełom nerkowy w przebiegu twardziny układowej, ciężkie powikłania innych chorób układowych tkanki

Tabela 3. Wiedza i umiejętności z zakresu reumatologii, które student powinien opanować

1. Wywiad i badanie przedmiotowe chorego z nieurazowymi dolegliwościami ze strony układu ruchu
2. Rozpoznanie najczęstszych chorób reumatycznych we wczesnym okresie
3. Znajomość częstości występowania, przebiegu i rokowania w chorobach reumatycznych i ich wpływu na życie chorego, rodziny i społeczeństwa
4. Diagnostyka laboratoryjna i obrazowa w reumatologii
5. Zasady stosowania najważniejszych leków i rehabilitacji

Na podstawie: [16] (zmodyfikowane)

łączonej, pęknięcie naczyń, macicy lub ściany jelit w zespole Ehlersa i Danlosa.

Podczas spotkania Komitetu ds. Edukacji EULAR w 2000 roku, prof. Dequeker [16] przedstawił zakres wiedzy i umiejętności, które powinien opanować student (tab. 3). Taki zakres wiadomości powinien z pewnością obowiązywać nadal w kształceniu przeddyplomowym.

PODSUMOWANIE I KOMENTARZ

Gdy przyjrzymy się programowi nauczania przeddyplomowego reumatologii w Polsce i w wybranych krajach europejskich — nasza sytuacja wygląda dobrze: mamy wyodrębnioną reumatologię i sporą liczbę ćwiczeń praktycznych. Co jednak utrudnia odpowiednie przygotowanie studentów do wykonywania zawodu? Z pewnością ćwiczenia są często zbyt mało praktyczne, a na uczelniach, na których obejmują one zbyt liczne grupy — niemożliwe do prawidłowego prowadzenia. To należy poprawić.

Trudniejszą sprawą jest obecnie konieczność przystosowania nauczania reumatologii do nowego programu studiów. Wstępne informacje są bardzo niepokojące — na niektórych uczelniach już zaplanowano przeniesienie reumatologii na drugi semestr III roku studiów i zmniejszono liczbę godzin przeznaczonych na reumatologię. Studenci na tym etapie nie są jeszcze obeznani z medycyną kliniczną, nie potrafią korzystać z diagnostyki obrazowej. Przekazywanie im wiedzy tak, żeby nauczyli się reumatologii będzie więc ogromnie trudne.

Celowa byłaby dyskusja nauczycieli akademickich zajmujących się tą dziedziną, aby ustalić program nauczania.

PODZIĘKOWANIA

Autorzy dziękują Pani dr n. med. Daivie Gorczycy za pomoc w uzyskaniu danych dotyczących szkolenia przeddyplomowego na kilku uczelniach niemieckich!

ABSTRACT

The aim of the undergraduate training in rheumatology is to prepare students for the role of general practitioner. Students are taught rheumatology in all Polish medical universities and rheumatology is covered in 10–40 h. We don't

join rheumatology with the other specialities of clinical medicine (orthopaedics, geriatry) like in some other countries. At present we must face the challenge connected with the new program of medical studies.

Forum Reumatol. 2016, Vol. 2, No 1, 2–6

Key words: rheumatology; undergraduate training

1. Sørensen J., Hetland M.L. Diagnostic delay in patients with rheumatoid arthritis, psoriatic arthritis and ankylosing spondylitis: results from the Danish Nationwide DANBIO registry. *Ann. Rheum. Dis.* 2015; 74: e 12.
2. Zimmermann-Górska I. Zesztywniające zapalenie stawów kręgosłupa — choroba nadal zbyt późno rozpoznawana. *Family Medicine & Primary Care Review* 2008; 10: 1162–1167.
3. Adib N., Hyrich K., Thornton J. i wsp. Association between duration of symptoms and severity of disease at first presentation to paediatric rheumatology: results from

the Childhood Arthritis Prospective Study. *Rheumatology* 2008; 47: 991–995.

4. Zimmermann-Górska I. Rola nauczania przed- i podyplomowego w kształceniu lekarzy rodzinnych. *Reumatologia* 2000; 38: 120–122.
5. Zimmermann-Górska I. Nauczanie reumatologii w Polsce. Część I — Szkolenie studentów wydziałów lekarskich. *Reumatologia* 2005; 43: 17–20.
6. Zimmermann-Górska I. Experience with undergraduate training in rheumatology in Poland and some new suggestions. *Reumatologia* 2006; 44: 247–250.

Piśmiennictwo

7. Kucharz E.J. Zakres wiedzy i umiejętności z reumatologii, jakie powinien mieć współczesny lekarz kończący studia. Materiały do dyskusji. *Reumatologia* 2008; 46: 263–265.
8. Zimmermann-Górska I. Po raz kolejny o przeddyplomowym nauczaniu reumatologii. *Reumatologia* 2009; 47: 1–3.
9. Centrum Reumatologii Szpitala Uniwersyteckiego — Wilno, Program studiów.
10. Riemekasten G. Studentische Ausbildung — aktueller Stand. 43 Kongress der Deutschen Gesellschaft für Rheumatologie, Bremen. 2–5 September 2015.
11. Charite Universitätmedizin, Berlin, Amtliches Mitteilungsblatt Nr 142, 2015.
12. Technische Universität Dresden, Studienverzeichnis der Medizinischen Fakultät (arl Gustav Carus, Studienjahr 2014/2015).
13. Universität Heidelberg, Studienordnung für das Medizinstudium an der Medizinischen Fakultät, 18.07.1014.
14. Universität Zurich — Medical Curriculum 2014/2015.
15. Woolf A.D., Walsh N.E., Akesson K. Global core recommendations for a musculoskeletal undergraduate curriculum. *Ann. Rheum. Dis.* 2004; 63: 517–524.
16. Dequeker J., Rasker J.J., Woolf A.D. Educational issues in rheumatology. *Baillieres Best Pract. Res. Clin. Rheumatol.* 2000; 14: 715–729.